

Aldona Podgórnjak-Krzykacz

Uniwersytet Łódzki

e-mail: aldona.podgorniak@uni.lodz.pl

Justyna Przywojska

Uniwersytet Łódzki

e-mail: justyna.przywojska@uni.lodz.pl

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ JAKO SFERA ZMIANY REWITALIZACYJNEJ

ENTREPRENEURSHIP AS A DIMENSION OF REVITALIZATION CHANGE

DOI: 10.15611/pn.2018.518.10

JEL Classification: O18, R11, L26, R58

Streszczenie: Artykuł koncentruje się na zagadnieniu przedsiębiorczości lokalnej jako obszaru działań rewitalizacyjnych. Przedstawiono w nim wyniki badań ilościowych nad rewitalizacją w Polsce. Głównym celem pracy jest prezentacja opinii przedstawicieli gminnej władzy wykonawczej na temat roli przedsiębiorczości w procesie rewitalizacji. Artykuł dotyczy przede wszystkim zagadnień włączania przedsiębiorców w planowanie i realizację procesu rewitalizacji oraz orientacji gospodarczej w wyznaczaniu kierunków zmiany rewitalizacyjnej. Podstawowa konkluzja jest taka, iż władze gminne na poziomie deklaratywnym dostrzegają ważność gospodarczego wymiaru rewitalizacji. Przedsiębiorcy to istotni partnerzy w procesach projektowania odnowy obszarów zdegradowanych, jednak ich zaangażowanie w konsultacje społeczne dla potrzeb rewitalizacji jest postrzegane jako trudne w realizacji, co skutkuje niewielkim ich udziałem w pracach komitetów rewitalizacji.

Słowa kluczowe: rewitalizacja, cele gospodarcze, rozwój przedsiębiorczości, lokalny rozwój gospodarczy.

Summary: The article focuses on the issue of local entrepreneurship as an area of revitalization activities. It presents the results of quantitative research on revitalization in Poland. The main purpose of the paper is to present the opinions of representatives of the local authorities on the role of entrepreneurship in the revitalization. The article concern in particular the issues of including entrepreneurs in the planning and implementation of the revitalization process and the significance of economic goals in determining the directions of the revitalization change. The basic conclusion is that the municipal authorities are aware of the significance of the economic dimension of revitalization. Entrepreneurs are important partners in revitalization processes, but their involvement in public consultations for the needs of revitalization is

perceived as difficult to implement, which results in a small share of entrepreneurs in the work of revitalization committees.

Keywords: revitalization, economic goals, development of entrepreneurship, local economic development.

1. Wstęp

Rewitalizacja jest obecnie jednym z kluczowych kierunków oddziaływań na rzecz rozwoju obszarów miejskich, wpisany w założenia polityki spójności Unii Europejskiej. W wymiarze paradygmatycznym osadzona jest w koncepcji rozwoju zrównoważonego. Tym samym postrzega się ją jako kompleksowy proces skoncentrowany na rozwiązywaniu ważnych problemów miasta, generujący korzyści zarówno dla obecnej jego populacji, jak i przyszłych pokoleń. Przy czym wskazuje się, że priorytetowym kierunkiem oddziaływań jest poprawa jakości życia całej społeczności lokalnej, w tym zwłaszcza mieszkańców zdegradowanego obszaru i grup defaworyzowanych [Alpopi, Manole 2013; Woodcraft, Hackett, Caistor-Arendar 2011].

Artykuł prezentuje rzadko opisywane i badane zagadnienie przedsiębiorczości lokalnej jako obszaru działań rewitalizacyjnych. Budowany obecnie w Polsce system organizacyjno-prawny rewitalizacji wyraźnie akcentuje wielowymiarowość, integrację i kompleksowość tego procesu, na co przede wszystkim wskazują zapisy ustawy o rewitalizacji (2015). Legalna definicja rewitalizacji określa ją jako proces wyprowadzania obszarów zdegradowanych ze stanu kryzysowego, prowadzony w sposób kompleksowy przez zintegrowane działania na rzecz lokalnej społeczności, przestrzeni i gospodarki, skoncentrowane terytorialnie, prowadzone przez interesariuszy rewitalizacji na podstawie gminnego programu rewitalizacji [art. 2, ust. 1 Ustawy z dnia 2015 r. o rewitalizacji]. Obok priorytetowo traktowanych społecznych celów tego procesu duże znaczenie przypisuje się obecnie także gospodarstwu ożywieniu zdegradowanego obszaru. Również diagnostyka prowadzona na potrzeby opracowania programu rewitalizacji powinna uwzględniać potencjały i problemy gospodarcze gminy, a szczególnie jej rewitalizowanego obszaru. Podobnie w przypadku procedur partycypacyjnych, niezbędnych dla prawidłowego prowadzenia zmiany rewitalizacyjnej – powinny być badane i uwzględniane przez lokalnych włodarzy i ich administrację opinie, potrzeby i oczekiwania sektora biznesowego (potencjalnych partnerów w przedsięwzięciach rewitalizacyjnych).

Artykuł prezentuje wyniki badań nad rewitalizacją w Polsce, zrealizowanych w 2017 roku. Jego głównym celem jest identyfikacja roli przedsiębiorców w procesach rewitalizacji zachodzących w polskich gminach. Prowadzone analizy dotyczą w szczególności zagadnień włączania przedsiębiorców w planowanie i realizację procesu rewitalizacji oraz orientacji gospodarczej w wyznaczaniu kierunków zmiany rewitalizacyjnej. Na potrzeby niniejszego artykułu sformułowano hipotezę, że

władze lokalne postrzegają rewitalizację jako metodę rozwoju gospodarczego ze względu na jej oddziaływanie na poprawę atrakcyjności inwestycyjnej obszaru zdegradowanego. Przyjęto również, iż główny nacisk władze kładą na przyciąganie nowych inwestorów do obszarów zrewitalizowanych. Druga hipoteza zakłada z kolei, że władze lokalne wykazują otwartość na współpracę i zaangażowanie przedsiębiorców w proces planowania i wdrażania zmiany rewitalizacyjnej.

2. Stymulowanie przedsiębiorczości jako kierunek działań rewitalizacyjnych

W klasycznym ujęciu rewitalizacja jest długofalowym procesem naprawy ekonomicznych, fizycznych, społecznych i środowiskowych właściwości obszaru, który utracił swoje pierwotne funkcje i doświadcza wielowymiarowego kryzysu. Wśród jej fundamentalnych zasad wymienia się: potrzebę ustanowienia jasnych i mierzalnych celów rewitalizacji, zgodnych z zasadami zrównoważonego rozwoju, odpowiednią diagnozę uwarunkowań lokalnych, efektywne wykorzystanie endogennych zasobów naturalnych, ekonomicznych i ludzkich, partnerstwo i współpracę interesariuszy, prowadzące do poprawy stanu fizycznego budynków, struktury społecznej, bazy ekonomicznej i warunków środowiskowych [Roberts, Sykes 2000, s. 17-18; Darchena, Ladouceurb 2013, s. 341]. Poza powyższym – ogólnym ujęciem istnieje kilka współistniejących podejść do rewitalizacji, które wzajemnie się nie wykluczają. Chodzi tutaj szczególnie o rewitalizację opartą na inwestycjach biznesowych; skupienie się na formie miejskiej i designie; rozwój przemysłu kulturalnego; zdrowie i dobrostan mieszkańców lub rozwój społeczności lokalnych [Colantonio, Dixon 2011, s. 8].

Wielu badaczy wskazuje na gospodarcze cele i kierunki zmiany rewitalizacyjnej. Poza nurtem rozważań nad związkami między gentryfikacją a rewitalizacją [Jadach-Sepioło 2007; Drozda 2017; Groyecka 2014; Lees, Slater, Wyly 2008; Brown 2014] analizowane są zagadnienia generowania renty budowlanej [Markowski 2014] czy procesy stymulowania lokalnej przedsiębiorczości, zwłaszcza kształtowania postaw przedsiębiorczych wśród osób z grup defaworyzowanych [Varady, Kleinhans, van Ham 2015; Battaglia, Tremblay 2011; van Slyke, Newman 2006]. M.E. Sokołowicz zwraca uwagę na konieczność zapewnienia w ramach rewitalizacji warunków dla rozwoju działalności gospodarczej. Oznacza to potrzebę lokowania w poddawanej przekształceniu przestrzeni funkcji odgrywających rolę bazy ekonomicznej miasta (funkcji egzogenicznych, służących zaspokajaniu potrzeb nie tylko mieszkańców, ale także obszarów zewnętrznych) [Sokołowicz 2016, s. 62]. Jest to warunek trwałości przedsięwzięcia rewitalizacyjnego w jego wymiarze ekonomicznym.

W ujęciu Markowskiego prawidłowo realizowana rewitalizacja powinna mieć charakter kompleksowy, czyli łączyć w sobie rehabilitację techniczną i rehabilita-

cję społeczną, rozwój funkcji ekonomicznych oraz dopuszczać częściową wymianę funkcji [Markowski 2014, s. 2-3]. Strategia rewitalizacyjna powinna być ponadto skoordynowana z całościową koncepcją rozwoju miasta i uwzględniać wpływ jego otoczenia. W wyniku publicznej interwencji powinna się pojawić trwała zdolność inwestycyjna wszystkich uczestników i użytkowników obszaru interwencji. Zatem obszar dotychczas zdegradowany, kumulujący negatywne cechy i zjawiska społeczne, gospodarcze oraz charakteryzujący się odpływem zasobów (kapitału, ludzi, siły nabywczej), na skutek rewitalizacji staje się miejscem kumulacji inwestycji i przyciągania zasobów. Przywoływany autor podkreśla istnienie związków pomiędzy generowaniem wartości ziemi, jej ceną, rentą, efektami zewnętrznymi a systemem podatków od wartości nieruchomości. Interwencja w obszarze rewitalizowanym powinna redukować negatywne efekty zewnętrzne i wzmacniać pozytywne [Markowski, Wiśniewska 2017]. Istotą ekonomicznego sukcesu rewitalizacji jest w tym ujęciu wygenerowanie renty budowlanej jako podstawy zwrotu zaangażowanych środków publicznych. Obszar rewitalizowany jest postrzegany przy tym jako wartość publiczna i dobro klubowe dla całego miasta.

Kolejni autorzy wskazują inne ekonomiczne cele rewitalizacji, takie jak:

- Kształtowanie warunków dla pobudzania konkurencyjności regionów [Drobniak, Szafranek, Dembicka-Niemiec 2016].
- Pobudzenie konkurencyjności miasta poprzez ponowne wykorzystanie przestrzeni miejskiej, szczególnie jej centralnej części przy założeniu, że na rozwój gospodarczy miasta wpływa pozytywny klimat inwestycyjny uzyskiwany dzięki rewitalizacji [Prusik, Żróbek 2014, s. 73].
- Ożywienie gospodarcze, w tym promocja przedsiębiorczości, rozwój turystyki i realizacja nowych przedsięwzięć o charakterze komercyjnym [Lorens, Martyniuk-Pęczek 2009, s. 8].
- Ograniczenie bezrobocia i rozwój przedsiębiorczości, wzrost jakości usług, dążenie do osiągnięcia równowagi ekonomicznej na obszarze kryzysowym [Sztan-do 2008, s. 44-45].

Podsumowując powyższy przegląd podejść teoretycznych i praktycznych, proponujemy zestawienie gospodarczych priorytetów rewitalizacji (tab. 1).

Osiągnięcie powyższych celów dodatkowo facylituje stała współpraca międzysektorowa, w tym zwłaszcza włączanie przedsiębiorców w planowanie, realizację i monitorowanie przedsięwzięć rewitalizacyjnych. Partnerstwo i partycypacja sektora biznesu stanowią warunek *sine qua non* dla powodzenia rewitalizacji we wszystkich jej kontekstach.

Rewitalizacja w sferze gospodarczej wymaga stworzenia odpowiednich warunków dla wsparcia i rozwoju lokalnej przedsiębiorczości, w odniesieniu zarówno do nowo tworzonych przedsiębiorstw, jak i już istniejących, a także zewnętrznych inwestorów. Wymaga to zapewnienia dostępu do odpowiedniej infrastruktury technicznej, innowacji, kapitału intelektualnego, siły roboczej, zastosowania odpowiednich zachęt do inwestowania [Rachwał, Świerczewska-Pietras 2011, s. 82-83].

Tabela 1. Gospodarcze priorytety rewitalizacji

Sektor biznesu	Sektor społeczny	Sektor publiczny
<ul style="list-style-type: none"> • przebudowa bazy ekonomicznej, • zmiana struktury działalności gospodarczej, • ożywienie gospodarcze, • wzrost przepływów gospodarczych i wzrost potencjału gospodarczego, • wzrost liczby przedsiębiorstw, • napływ nowych inwestorów, • rozwój handlu i usług, • rozwój turystyki, • realizacja strategii CSR, • redukcja bezrobocia, • wzrost zatrudnienia, • wzrost samozatrudnienia, • zwiększona podaż atrakcyjnych powierzchni biurowych, usługowych, handlowych 	<ul style="list-style-type: none"> • rozwój przedsiębiorczości społecznej, • rozwój przedsiębiorczości sąsiedzkiej, • reintegracja i aktywizacja zawodowa, • redukcja bezrobocia, wzrost zatrudnienia w grupach defaworyzowanych 	<ul style="list-style-type: none"> • wyrównanie szans przedsiębiorców, redukcja nierówności gospodarczych, • wsparcie rozwoju przedsiębiorczości, • usuwanie barier rozwoju gospodarczego w zakresie infrastrukturalnym, komunikacyjnym, • likwidacja pustostanów, • wzrost wartości nieruchomości będących w zasobie jst, • dyfuzyjny wzrost wartości nieruchomości przyległych, • wzrost dochodów budżetowych z tytułu nieruchomości, • redukcja bezrobocia, wzrost zatrudnienia, • wzrost dostępności do usług publicznych, • wzrost atrakcyjności gospodarczej, • wzrost przedsiębiorczości publicznej, • stosowanie społecznie odpowiedzialnych zamówień publicznych, • rozwój PPP, • pobudzanie partycypacji podmiotów gospodarczych w planowaniu, realizacji i monitorowaniu rewitalizacji

Źródło: opracowanie własne.

M. Węglowski wymienia różne narzędzia pobudzania przedsiębiorczości w obszarach objętych rewitalizacją i zalicza do nich [Węglowski 2009]:

- plany i programy zadań publicznych o charakterze przestrzennym, finansowym, gospodarczym,
- instrumenty reglamentacyjne polegające na ustanawianiu nakazów i zakazów zezwoleń i wydawaniu decyzji,
- zarządzanie mieniem, np. przez udostępnianie gruntów i obiektów komunalnych,
- instrumenty ekonomiczne, za pomocą których można różnicować wysokość podatków i opłat,
- instrumenty instytucjonalne, do których można zaliczyć jednostki organizacyjne, w tym instytucję zarządzającą rewitalizacją, realizujące cele związane z rozwojem gospodarczym na danym obszarze.

Z kolei Markowski, Nowakowska, Stawasz i Turała proponują zestaw mierników i wskaźników podstawowych dla gospodarczego wymiaru rewitalizacji, takich jak: liczba nowo utworzonych podmiotów gospodarczych, liczba nowych miejsc pracy na terenie zrewitalizowanym, powierzchnia usługowa i produkcyjna faktycznie wykorzystywana, stopa bezrobocia wśród mieszkańców (w tym młodzieży) terenów zrewitalizowanych, struktura podmiotów gospodarczych na terenie rewitalizowanym, struktura miejsc pracy [Markowski i in. 2005].

Rys. 1. Przedsiębiorczość jako sfera zmiany rewitalizacyjnej

Źródło: opracowanie własne.

Rewitalizacja w wymiarze gospodarczym może być postrzegana jako element lokalnej polityki gospodarczej i dotyczyć wszystkich etapów tej polityki: diagnozowania, programowania i realizacji. Jej efekty nie są wyłącznie ograniczone do obszaru bezpośredniej interwencji, ale obejmują obszary przyległe czy nawet całą gminę. T. Markowski wskazuje na dyfuzję pozytywnych przemian na tereny sąsiadujące za sprawą efektów typu *spill-over* (m.in. wzrost wartości terenów i nieruchomości przylegających do obszarów poddawanych przekształceniom) – „rewitalizacja otwarta” [Markowski, Wiśniewska 2017, s. 4].

3. Założenia badawcze

Zasadniczym celem badań jest identyfikacja roli przedsiębiorców w procesach rewitalizacji zachodzących w polskich gminach. Rozwinięciem tak sformułowanego celu głównego są następujące pytania problemowe:

1. Czy władze lokalne utożsamiają rewitalizację z ożywieniem gospodarczym obszaru zdegradowanego?

2. Jaki jest poziom ważności rozwoju gospodarczego jako celu rewitalizacji dla wóldarzy gminnych?
3. Jaka jest rola podmiotów gospodarczych w przebiegu procesów rewitalizacji?
4. Jak władze gminne oceniają poziom zaangażowania przedsiębiorców w konsultacje społeczne przeprowadzane na potrzeby rewitalizacji?
5. W jakim zakresie opinie przedsiębiorców są reprezentowane w komitetach rewitalizacji?

W badaniu przyjęto hipotezę, że władze lokalne traktują rewitalizację jako metodę rozwoju gospodarczego ze względu na jej oddziaływanie na poprawę atrakcyjności inwestycyjnej obszaru zdegradowanego. Jej rozwinięciem jest przypuszczenie, że główny nacisk lokalni liderzy kładą na przyciąganie nowych inwestorów do obszarów zrewitalizowanych. Druga hipoteza zakłada, na podstawie wynikającego z ustawy o rewitalizacji partycypacyjnego sposobu zarządzania procesami rewitalizacji, że władze lokalne wykazują otwartość na współpracę i zaangażowanie przedsiębiorców w proces planowania i wdrażania zmiany rewitalizacyjnej.

Tabela 2. Gminy biorące udział w badaniu według typu

Typ gminy	Częstość	Procent
Gmina miejska	186	15,0
Gmina miejsko-wiejska	274	22,2
Gmina wiejska	758	61,3
Braki danych	18	1,5
Ogółem	1236	100,0

Źródło: opracowanie własne.

Do realizacji powyższych celów badawczych i weryfikacji postawionych hipotez została zastosowana metoda badań ilościowych. Wykorzystano technikę wywiadu kwestionariuszowego. Badanie przeprowadzone zostało na reprezentatywnej próbie 1236 polskich gmin. W strukturze badanych jednostek znalazło się 15% gmin miejskich, 22,2% miejsko-wiejskich i 61,3% gmin wiejskich (tab. 2). Gminy reprezentują wszystkie województwa. Respondentami były osoby na stanowiskach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast lub wskazane przez nich osoby oddelegowane do wzięcia udziału w badaniu.

4. Wyniki badań

Spośród 1236 gmin, które wzięły udział w badaniu dotyczącym rewitalizacji, odpowiedzi na temat omawianego zagadnienia udzieliło 598 jednostek (46,4%). Gminy te w ciągu pięciu ostatnich lat prowadziły działania, rozpoczęły przygotowania lub są w trakcie wdrażania rewitalizacji. Założono, że procesy odnowy obejmują działania gospodarcze, społeczne i remontowe. Z przeprowadzonych badań wynika natomiast orientacja gospodarcza w postrzeganiu przez samorządowców zmiany rewi-

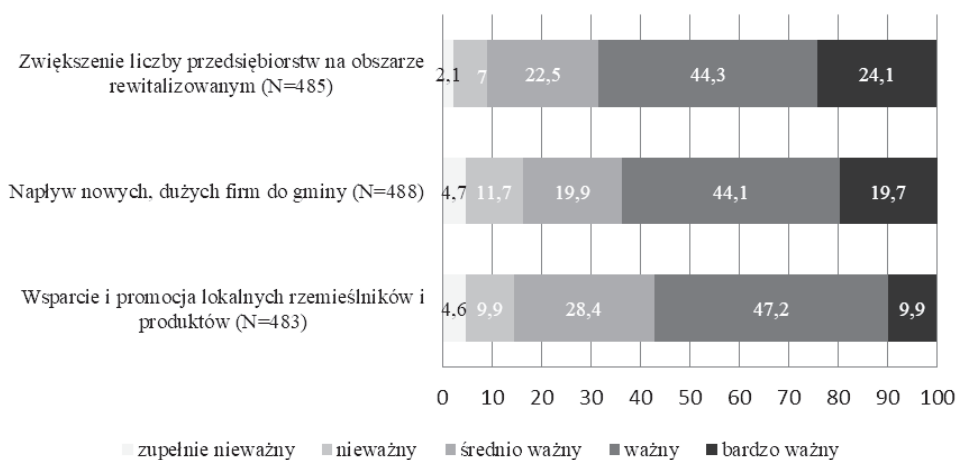
talizacyjnej. Większość (ok. 75%) organów władzy gmin traktuje rewitalizację przede wszystkim jako gospodarcze ożywienie obszaru zdegradowanego (tab. 3).

Tabela 3. Definiowanie rewitalizacji ($N = 598$)

Wyszczególnienie	Ogółem odsetek gmin (%)	Średnia ocena (skala 1-5)
Rewitalizacja to przede wszystkim gospodarcze ożywienie zdegradowanego obszaru ($p = 0,123$)	75	3,86
Rewitalizacja to przede wszystkim działania społeczne ($p = 0,193$)	59	3,54
Rewitalizacja to przede wszystkim działania remontowe ($p = 0,002^*$)	24	2,54

Źródło: opracowanie własne.

Stosunkowo wysoki odsetek głosów wyrażających przekonanie, że rewitalizacja to przede wszystkim ożywienie gospodarcze obszaru zdegradowanego, znajduje swoje odzwierciedlenie w postrzeganiu rozwoju przedsiębiorczości jako ważnego, a nawet bardzo ważnego celu rewitalizacji (rys. 2). Warto zwrócić uwagę, że niemal ¼ ankietowanych za bardzo ważne uznało dążenie do zwiększenia liczby przedsiębiorstw na obszarze rewitalizowanym, w dalszej kolejności (20% wskazań) napływ nowych, dużych firm do gminy, a tylko 10% respondentów za najistotniejsze uznało wsparcie i promocję lokalnych rzemieślników i produktów. Te ostatnie są postrzegane przez znaczną grupę badanych jako średnio ważne.

Rys. 2. Opinie władz gmin na temat poziomu ważności rozwoju przedsiębiorczości jako celu rewitalizacji (% gmin)

Źródło: opracowanie własne.

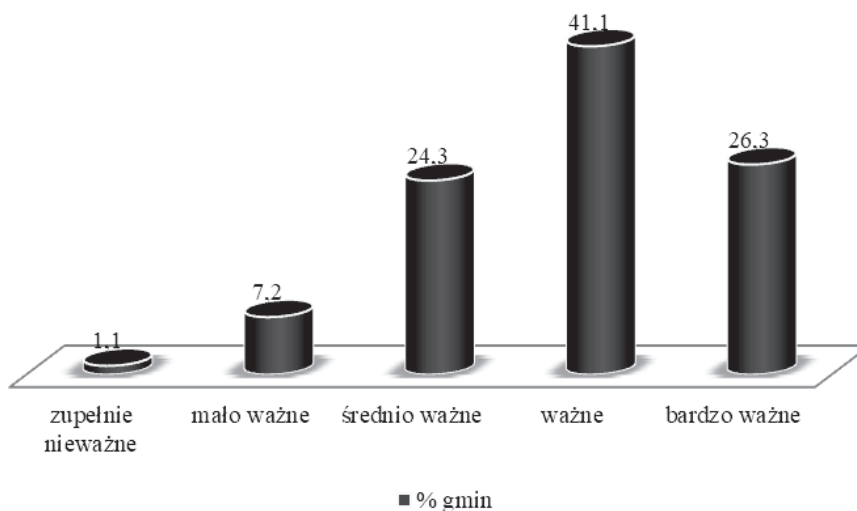
Porównując cele gospodarcze z innymi przypisywanymi rewitalizacji, można się przekonać, że sytuacja nieco się zmienia. Z tabeli 4 wynika, że ożywienie gospodarcze ma mniejsze znaczenie w opiniach organów wykonawczych niż rewitalizacja w wymiarze technicznym czy społecznym.

Tabela 4. Ocena ważności celów rewitalizacji przez organy władzy wykonawczej

Cele rewitalizacji	<i>N</i>	Średnia ocena ważności celu (skala 1-5)
Poprawa stanu infrastruktury technicznej na obszarze rewitalizowanym	512	4,20
Rozwiązywanie problemów społecznych w gminie	516	4,17
Ożywienie gospodarcze, w tym:		
• zwiększenie liczby przedsiębiorstw na obszarze rewitalizowanym	485	3,81
• napływ nowych, dużych firm do gminy	488	3,62
• wsparcie i promocja lokalnych rzemieślników i produktów	483	3,48

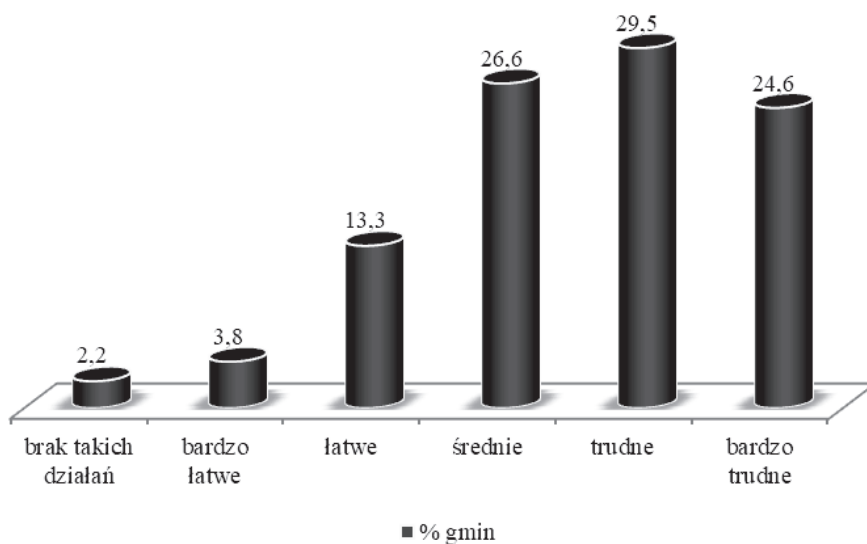
Źródło: opracowanie własne.

Ponad połowa respondentów uznała, że podmioty prowadzące, a także zamierzające prowadzić działalność gospodarczą mają istotne znaczenie dla przebiegu procesów rewitalizacji (rys. 3). Ich wpływ został określony jako ważny przez 41% respondentów i bardzo ważny dla kolejnych 26,3%. Znaczna grupa, niemal 25% badanych, uznała, że rola tych podmiotów jest przeciętna.

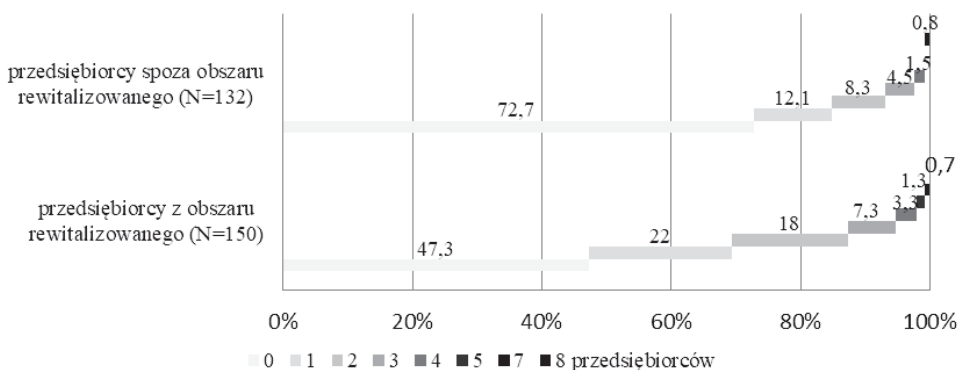
Rys. 3. Opinie władz gmin na temat poziomu ważności rozwoju przedsiębiorczości jako celu rewitalizacji (% gmin)

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 4. Opinie władz gmin na temat poziomu trudności zaangażowania podmiotów gospodarczych w konsultacje społeczne na potrzeby rewitalizacji ($N = 549$)

Źródło: opracowanie własne.

Rys. 5. Odsetek gminnych komitetów rewitalizacji z udziałem przedsiębiorców ($N = 549$)

Źródło: opracowanie własne.

Szczególnie ciekawie przedstawiają się wyniki badań na temat oceny przez władze gminne poziomu trudności zaangażowania podmiotów gospodarczych w konsultacje społeczne na potrzeby rewitalizacji (rys. 4). Działania te postrzegane są jako trudne do realizacji w praktyce, co potwierdziło 54% badanych. Ponad ¼ respondentów oceniła je na poziomie przeciętnym. Na brak problemów wskazało

zaledwie 17% respondentów. Tylko 2,2% gmin nie podejmuje prób zaangażowania przedsiębiorców w procedury konsultacyjne.

Ważną formą zaangażowania przedsiębiorców w procesy planowania rewitalizacji jest ich włączenie do składu komitetu rewitalizacji (rys. 5). Wśród gmin, które go powołały, w niemal połowie (47,3%) przedsiębiorcy z obszaru rewitalizowanego nie są w nich w ogóle reprezentowani. W kolejnych 30% reprezentacja biznesu ulokowanego na obszarze rewitalizowanym nie przekracza 3 podmiotów. Jeszcze słabiej przedstawia się sytuacja w odniesieniu do przedsiębiorców spoza obszaru rewitalizowanego. Dominujący jest brak ich udziału w tym gremium (ok 73% gmin).

5. Zakończenie

Władze gminne na poziomie deklaratywnym z reguły dostrzegają ważność gospodarczego wymiaru rewitalizacji, a nawet utożsamiają ją z ożywieniem gospodarczym obszaru zdegradowanego. Podejście respondentów do definiowania rewitalizacji wskazuje przede wszystkim na świadomość władz lokalnych jej zintegrowanego charakteru (równowagi działań społecznych i gospodarczych, mniejszego znaczenia przedsięwzięć remontowych). Można zaobserwować ponadto nieznaczące ukierunkowanie preferencji na powstawanie nowych podmiotów gospodarczych w obszarze zrewitalizowanym i oparciu na nich zmiany gospodarczej. Te wnioski pozwalają pozytywnie zweryfikować pierwszą z przyjętych hipotez. Znaczne zróżnicowanie ocen poziomu ważności wsparcia i promocji lokalnych rzemieślników i produktów jako celu rewitalizacji wskazuje na brak powszechnej zgody lub świadomości znaczenia potencjału tradycyjnego biznesu nie tylko dla rozwoju gospodarczego, ale także ochrony tożsamości lokalnej. Przedsiębiorcy to w opiniach respondentów ważni partnerzy w procesach rewitalizacji, jednak ich zaangażowanie w konsultacje społeczne dla potrzeb rewitalizacji jest postrzegane jako trudne do zrealizowania. Być może to przekonanie przyczyniło się do niskiej reprezentacji przedsiębiorców w komitetach rewitalizacji. Tym samym druga z przyjętych hipotez nie została pozytywnie zweryfikowana na podstawie zgromadzonych danych.

Wyniki przeprowadzonego badania wskazują na wysoki poziom świadomości kompleksowości i zintegrowania rewitalizacji. Nawet jeśli taka (politycznie poprawna) optyka postrzegania tego procesu w praktyce nie znajduje potwierdzenia, warto podkreślić skuteczność edukacyjnej funkcji budowanego w Polsce systemu organizacyjno-prawnego rewitalizacji, wyrażającą się w deklarowanych poglądach władz lokalnych. Z kolei trudności lub zupełny brak animacji środowiska biznesowego wokół rewitalizacji można uznać za istotne zagrożenie dla realizacji jej gospodarczych celów.

Literatura

- Alpopi C., Manole C., 2013, *Integrated urban regeneration – solution for cities revitalize*, Procedia Economics and Finance, vol. 6, s. 178-185.
- Battaglia A., Tremblay D.G., 2011, *22@ and the innovation district in barcelona and montreal: a process of clustering development between urban regeneration and economic competitiveness*, Hindawi Publishing Corporation, Urban Studies Research, s. 1-17.
- Brown S., 2014, *Beyond Gentrification: Strategies for Guiding the Conversation and Redirecting the Outcomes of Community Transition*, Joint Center for Housing Studies, Harvard University and Neighbor Works America.
- Colantonio A., Dixon T., 2011, *Urban Regeneration & Social Sustainability. Best Practice from European Cities*, Wiley and Blackwell, Oxford.
- Darchena S., Ladouceurb E., 2013, *Social sustainability in urban regeneration practice: a case study of the Fortitude Valley Renewal Plan in Brisbane*, Australian Planner, vol. 50, nr. 4, s. 340-350.
- Drobniak A., Szafranek E., Dembicka-Niemiec A., 2016, *Wpływ projektów rewitalizacyjnych na konkurencyjność gospodarczą na przykładzie gmin województwa opolskiego*, Problemy Rozwoju Miast, Kwartalnik Naukowy Instytutu Rozwoju Miast, rok XIII, zeszyt IV, s. 75-84.
- Drozda L., 2017, *Uszlachetniając przestrzeń. Jak działa gentryfikacja i jak się ją mierzy*, Książka i Prasa, Warszawa 2017.
- Groyecka D., 2014, *Gentryfikacja Berlina od życia na podsluchu do kultury caffe latte*, Wydawnictwo Naukowe Katedra, Gdańsk.
- Jadach-Sepiolo A., 2007, *Gentryfikacja miast*, Problemy Rozwoju Miast, nr 4/3, s. 66-79.
- Lees L., Slater T., Wyly E., 2008, *Gentrification*, Taylor&Francis Group, Routledge, New York.
- Lorens P., Martyniuk-Pęczek J. (red.), 2009, *Wybrane zagadnienia rewitalizacji miast*, Wydawnictwo Urbanista, Gdańsk.
- Markowski T., 2014, *Ekonomiczny wymiar procesów rewitalizacji*, Konferencja „Dylematy rewitalizacji XIX-wiecznej zabudowy w strefach wielkomiejskich Łodzi i Warszawy”, Łódź–Warszawa.
- Markowski T., Stawasz D., Nowakowska A., Turała M., 2005, *Określenie sposobów monitorowania i oceny. Koncepcja wskaźników ocen, wskaźników monitorowania procesu rewitalizacji – produktu, rezultatu, oddziaływania*, Zintegrowany program rewitalizacji obszarów centralnych Łodzi, Łódź.
- Markowski T., Wiśniewska M., 2017, *Publiczna i ekonomiczna wartość programu rewitalizacji – warunki zdyskontowania GPR na rzecz trwałego rozwoju*, Konferencja „Zintegrowana odnowa miasta – wymiar społeczny, gospodarczy i materialno-przestrzenny”, Łódź, <http://docplayer.pl/48837565-Publiczna-i-ekonomiczna-wartosc-programu-rewitalizacji-warunki-zdyskontowania-gpr-na-rzecz-trwalego-rozwoju.html> (21.03.2018).
- Prusik M., Żróbek R., 2014, *Wielowymiarowość procesu rewitalizacji w ujęciu metodycznym*, Acta Scientiarum Polonorum. Administratio Locorum, vol. 13, nr 3, s. 69-78.
- Rachwał T., Świerczewska-Pietras K., 2011, *Wpływ procesów rewitalizacyjnych na rozwój gospodarczy obszarów zdegradowanych na przykładzie Łodzi, Poznania i Krakowa*, [w:] Chodyński A. (red.), *Ekologiczne aspekty zarządzania rozwojem przedsiębiorstw i regionów*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków.
- Roberts P., Sykes H., 2000, *Urban Regeneration: A Handbook*, Sage, London.
- Sokołowicz M.E., 2016, *Rewitalizacja miast z perspektywy ekonomicznej. Refleksje teoretyczne i ich konsekwencje dla praktyki planowania przedsięwzięć rewitalizacyjnych*, Gospodarka w Praktyce i Teorii, vol. 45, s. 57-68.
- Sztando A., 2008, *Pomiar rezultatów programu rewitalizacji miasta*, Samorząd Terytorialny, nr 9, s. 21-37.
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji, Dz.U. 2015, poz. 1777 ze zm.

- Van Slyke D.M., Newman H.M., 2006, *Venture philanthropy and social entrepreneurship in community redevelopment*, Nonprofit Management & Leadership, vol. 16, nr 3, s. 345-368.
- Varady D., Kleinmans R., van Ham N., 2015, *The potential of community entrepreneurship for neighbourhood revitalization in the United Kingdom and the United States*, Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy, vol. 9, nr 3, s. 253-276.
- Węglowski M., 2009, *Kompetencje i komplementarność instytucji uczestniczących w rewitalizacji*, [w:] Rydzik W. (red.), *Aspekty prawne i organizacyjne zarządzania rewitalizacją*, Rewitalizacja Miast Polskich, t. 6, Instytut Rozwoju Miast, Kraków.
- Woodcraft S., Hackett T., Caistor-Arendar L., 2011, *Design for Social Sustainability. A Framework for Creating Thriving New Communities*, The Young Foundation, London.